

של פרק זה על הקורא מפתיעה מאד: מבעד לדיווח היבש, האובייקטיבי, אתה חש בכאב, שאינו תוצאת חמלה-עצמית ובכיינות לשון-נית אלא תחושה חריפה של טראגיות כמו-מיתית, לא-אישית אלא גורלית, בסיסית, עמוקה. מתוך שאינך שותף אמוציונלי לחגו-בותיהן ולמחשבותיהן של הדמויות, עומד אתה נוכח השתלשלות בלתי-נמנעת של הדברים בהרגשה של אי-אונים, כמו נוכח מכונה המשתבשת והולכת ומשמידה את עצמה ואינך יכול להושיע.

וכל זה מתרחש בארץ-ישראל אמיתית מאד, באותה מושבה של ימי הילדות, שפל-כולה נושמת קיץ ואבק וקשיחות, והגורלות נגזרים בה באמת-מידה מיוחדת, ההולמת רק אותה, ונובעים ממנה על-פי מתכונת של היתרים ואיסורים שאין לדעת את שרשם.

ש.ת.

יונה מחצר זרה

"יונה מחצר זרה" הוא רומן העוסק בהיסטוריה של ה"יישוב" בימי המנדט הבריטי, וגיבורתו הראשית לאה, מנהלת בית-הבראה צמחוני. שרשיה של לאה מעוגנים ביהדות רוסייה-הלבנה והוריה נישאו בשעתם, לפי עצת הרבי, "בין לובאוויטש לבין ליאדי", מרכזיה המפוארים של חסידי חב"ד. לאה ניחנה בתכונות של מנהיג שעמדו לה בכל גילגולי חייה—בעיר-מולדתה, בתנועת הפועלים המחתרית, באמיגרציה בגרמניה, בנודיה במצרים, בקיבוצים בארץ—עד ש-הקימה את ביתה בבית-הבראה צמחוני שב-אחד הקיבוצים. לאה של שמיר היא אישיות מושלמת ושלטונה פרוש על כל העלילה. יש בה הרבה מעולם ה"מתנגדים" ולא פחות קבלה מן החסידות העממית, המיטיבה עם כל אדם. שכלה הישר והתמצאותה בבעיות אדם וגורל עומד לה לסייע לכל אחד ולפתור כל בעיה. היא מוציאה אנשים אחרים ממש-

הכללי, וקצוות אלה על-הרוב הם נקודות-החיבור של האסון.

הגר, האשה הצעירה שאין לה ילד וחייה עם בעלה מתמלאים שממון וניכור, נאחזת בילד יפתח, בן השכנה, המשתקף לה כסמל התום, וגוררתו אל אסונו ואסונה, בתוך ההימשכות הכפייתית אחר ההרפתקה האסור-רה, החטא והחריגה מעבר לגבול קהילת-האנשים והזמן שנגזרו עליה. וכל זה מתרחש בתוך עולם בעל גיאוגרפיה מוזרה וגורלית מאד, בתוך חברת אנשים הדומים יותר לאלה שאנו מכירים (ובעצם, כמעט איננו מכירים) תוך כדי פעולתם במציאות מאשר לדמויות "מפותחות" של סיפורים ורומנים.

אף-על-פי שדרך סיפורו של קורן נקיה היא מ"ספרותיות", אפשר בהחלט לדבר על הישגה האמנותי הוודאי: לשון סיפורו אינה רק מכלול האמצעים המשמשים את סגנון הסיפור ואופן הפעלתם אלא היא דרך להתבוננות בדברים ולקביעתם וגם, פאראדוק-סלית, מאמץ לבטל את תפקיד הלשון עד למיזער הבסיסי. לשונו של קורן חותרת ללא לאות לעקור מעצמה את כל האפקטים של אווירה ואסוציאציה, את מישקעיה התרבותיים, המסורתיים, ולהיעשות שקופה ככל האפשר, נייטרלית, לא-מפרשת, בלי להוסיף על הנמסר בה שום דבר משל עצמה.

יש משהו מעורר התפעלות באופן גזירי זה של מסירת הדברים; בביררת החמרים מתוך מטרה שלא לשחד את הקורא. לכן הקריאה ברומן זה אינה מחניפה לקורא ואינה קלה עליו; עד שלא יפנס לתוך הסיפור ויבין את כוחה של לשון זו המנטרלת את עצמה, יהיה עליו להתמודד אתה ולקבל את כלליה. ואז יתגלה לו יופי מיוחד.

דביקותו של קורן במסגרת הדיווח הביהיי-ביריסטי משווה לסיפורו מהימנות ועצמה, והעובדה שעומדת לו לשון זו החסרה איכויות משלה מונעת את הסיפור מהידרדר אל מצאי הפרטים הטריביאליים. מאחרי כל פרט והתבוננות של קורן אתה חש בכיסוי האובייקטיבי של הדברים.

ואם היה צריך הסיפור לעמוד במבחן הריהו מגיע אל הפרק בו מתרגש האסון, ופעולתו

* משה שמיר: יונה מחצר זרה (רומן); עם עובד, 1974; 307 עמ'.

כך חד־משמעית. התנועה החפשית מדי בין ההיסטוריה לבין העלילה תורמת להחלשתו של המעגל הסיפורי, אף שהמתבר משתדל לקיים את ההגיון הפנימי הקושר את הקצוות, ולא תמיד הדברים משכנעים. הרגשת הקורא היא ששמיר דחס יותר מדי לתוך מסגרת הרומן והוא מרבה מעמדים ומצבים שאינם מוסיפים דווקא. שלא בטובתו נתמשך הרומן כתוצאה מכך והגיע לשלש־מאות עמודים ויותר.

גם בלשון הרומן ובסגנונו יש עליות ויש ירידות. לעומת זאת, יפה כוחו של שמיר בדיאלוגים ובהעלאתן של חוויות פנימיות, כפי שהצליח בידו יותר מכל בתיאוריה של לאה ברמן—אשת־החזל של הרומן.

שנה שלישית למלחמה

חמישה סיפורים בקובץ הקטן וכולם נחמדים לקריאה. הנושאים הם מראות קיץ, אווירת המלחמה וחוויות ההתבגרות. כולם יחד הופכים בידו של ביבר רקמה ססגונית, שופעת אור וחום. ההבעה שוטפת־אצה קדימה מורסרת תחושות ותשוקות המתעוררות בלב נער החי בגליל העליון ובחיפה. כל הסיפורים וכל השורות ספוגים נופי קיץ. הבשלות קוסמת, מושכת, מטילה אימה. בין כל החוויות הללו מיטלטלת ונמשכת הנפש הצעירה, אשר גירויי הגיל והשפעות החברים והסביבה מעוררים אותה לקראת הבאות. התענוג הגדול שבציפייה לקראת עתיד נעלם—ההתבגרות המינית—מהול באימה ומעורר חששות, והלב נמשך לקראת הבאות אשר יביא הגורל לכל נער ואדם.

יהואש ביבר מתאר את המגעים הראשונים עם האהבה ועם חיי הכרך. ילדי הקיבוץ, שעמהם נמנה, חיו בכעין גן־עדן משלהם; ילדים וילדות ישנו בחדר אחד "ולא יתבור שש", ככתוב בחומש. והנה מתחילות ובאות ההשפעות מן החוץ: חבר מבוגר קימעה יודע כבר סודות רבים ומשתבח בהם; אשה

בריהם, עושה תמיד את הדבר הנכון בזמן הנכון.

עזר־כנגדה משמשת דמות משנית של אשה יהודית־אמריקאית שכולה ניגודה והיפוכה של לאה. שלי היא עתונאית חולת־נפש, שלאחר משברים ונסיונות של ריפוי באירופה התגלגלה לארץ־ישראל שלאחר מלחמת־העולם הראשונה. היא רכה וענוגה ושבריי־רית, ונתפסת לצמחונות בחינת השקפת־עולם המעלה ארוכה לכל הצרות. חוסר הבטחון־העצמי שלה מצא בלאה את המלאך הגואל, העומד לימינה ומסייע לה להגשים את חלומה להקים בית־הבראה צמחוני. לאה נמשכת אל חברתה הצעירה ממנה ונתפסת לרעיונה. כך הקימו בית לתפארת, מבוסס על אוכל מן הצומח ועל טוהר הנפש. שתי הנשים עוסקות בתיקונו של העולם בקנה־מידה קטן, וכל אחת מהן מגיעה לסוף דרכה בשביל משלה.

מסביב לשתי הדמויות מתאר שמיר את המציאות המדינית והחברתית של ארץ־ישראל בתקופות שונות. האני המספר נמשך אל אי־שיותה החזקה של לאה ומספר עליה, לפעמים מתוך ריחוק ולפעמים מתוך קירוב, ויש גם שהוא מעורב אישית בחלק מן האירועים. שיטת ה"פלאש בק" מקובלת על המחבר, אף שכל מבנה הרומן—שהוא חלק ראשון של טרילוגיה, כעין "סאגה" של כמה דורות—אינו עשוי לכך. גם האיוון בין הדמויות העיקריות, שאותן בא המחבר לתאר—ובעיקר האיוון הדרוש להבלטת דמותה של לאה, אשר לה שמיר קושר כתרים הרבה—לבין המציאות הארצישראלית, במקרים רבים אינו עולה יפה. הדמויות האחרות אינן מקצות את תפקידיהן. פעמים בולט שאין להן מקום ברומן, אף שהמחבר מרבה בסיפורים משניים ומעתיק את מרכז־הכובד מלאה ושלי אל אנשים צעירים יותר. אולי גורלם תובע סיפור נפרד, ואין להסתפק בתפקיד־הלוואי שניתן להם בשולי העלילה העיקרית.

השאלה העיקרית היא אם מיוזגן של עלילות אישיות עם הרקע ההיסטורי הכללי והאישי של המחבר מצטרפים כדי שלמות אחת, כמקובל ברומנים מסוג זה. קשה להשיב על

* יהואש ביבר: בשנה השלישית למלחמה / סיפורי קיץ; הוצאת שי, 1973; 94 עמ'.